

อาชญากรผู้ดี: ความชอบธรรมที่ถูกสร้างกับความยุติธรรมที่ถูกซ่อน

White-Collar Criminality: The Construction of Legitimacy and the Concealment of Injustice

วิระพล ทาหอม¹

Wirapont Tathom

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ได้อธิบายและวิเคราะห์ปรากฏการณ์ “อาชญากรผู้ดี” หรืออาชญากรรมคอปกขาวโดยทำความเข้าใจเชิงโครงสร้างระหว่างอำนาจ กฎหมาย และผลประโยชน์ ผ่านการบูรณาการแนวคิดทางอาชญาวิทยา สังคมวิทยาการเมือง และนิติศาสตร์ งานศึกษาชี้ให้เห็นว่าอาชญากรรมของชนชั้นนำมิได้เป็นเพียงพฤติกรรมการกระทำความผิดของปัจเจกบุคคล แต่เป็นผลผลิตของโครงสร้างทางสังคมที่เอื้อให้ผู้มีสถานะทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง สามารถใช้ทรัพยากรและอำนาจในการนิยามความถูกต้อง ลดทอนความร้ายแรงของการกระทำและหลีกเลี่ยงความรับผิดชอบทางกฎหมายได้อย่างเป็นระบบ ซึ่งผู้เขียนได้นำเสนอกรอบการวิเคราะห์ผ่าน 2 มิติสำคัญ ได้แก่ (1) กลไกการสร้างความชอบธรรม ซึ่งประกอบด้วยการใช้ทุนทางเศรษฐกิจ เครือข่ายอำนาจ และการตีความกฎหมายเพื่อทำให้การกระทำผิดถูกมองว่าเป็นการตัดสินใจเชิงนโยบายหรือทางธุรกิจ และ (2) กลไกการซ่อนความยุติธรรม ซึ่งครอบคลุมการควบคุมวาทกรรม การผลิตความรู้ และการจำกัดการรับรู้ของสาธารณะ ส่งผลให้ความเสียหายเชิงโครงสร้างถูกทำให้ “มองไม่เห็น” นอกจากนี้ยังวิเคราะห์ข้อจำกัดของระบบกฎหมายไทย เช่น ความไม่สมดุลของบทกำหนดโทษ การกระพริบตาที่สูง และความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม ซึ่งล้วนส่งผลให้การบังคับใช้กฎหมายต่ออาชญากรคอปกขาวไม่มีประสิทธิภาพ บทความวิชาการนี้ยังชี้ให้เห็นว่าการจัดการปัญหาอาชญากรผู้ดีจำเป็นต้องปรับปรุงทั้งในระดับโครงสร้างกฎหมายและกลไกสถาบันควบคู่กับการพัฒนาองค์ความรู้เชิงสหวิทยาการ เพื่อเสริมสร้างความโปร่งใส ความรับผิดชอบ และความเสมอภาคในกระบวนการยุติธรรม อันจะนำไปสู่การธำรงไว้ซึ่งหลักนิติธรรมและความเชื่อมั่นของสาธารณชนในระยะยาว

คำสำคัญ: อาชญากรผู้ดี, อาชญากรรมคอปกขาว, โครงสร้างอำนาจ, ความยุติธรรม

¹ นิตินกรรมการ สำนักงานป้องกันและปราบปรามทุจริตแห่งชาติ (ปป.ช.) ภาค 3, E-mail : wirapontathom@gmail.com

Abstract

This academic article examines and analyzes the phenomenon of “elite criminality,” or white-collar crime, by situating it within the structural interplay among power, law, and interests. Drawing on an interdisciplinary framework that integrates criminology, political sociology, and legal studies, the study argues that crimes committed by elites should not be understood merely as individual deviant acts. Rather, they are systemic outcomes of social structures that enable individuals with economic, social, and political capital to mobilize resources and authority in ways that shape legal interpretations, attenuate the perceived severity of their actions, and strategically evade legal accountability. The author advances an analytical framework structured around two key dimensions. The first concerns mechanisms of legitimation, encompassing the deployment of economic capital, power networks, and interpretive flexibility in law to recast wrongful conduct as policy decisions or rational business practices. The second dimension addresses mechanisms of obscuring injustice, including the control of discourse, the production of knowledge, and the restriction of public perception. These processes render structural harms effectively “invisible,” thereby limiting both public scrutiny and institutional response. In addition, the article critically interrogates structural limitations within the Thai legal system, including the disproportionate leniency of sanctions relative to the scale of harm, the high evidentiary burden required for prosecution, and inequalities in access to justice. Collectively, these factors contribute to the ineffectiveness of legal enforcement against white-collar offenders. The study concludes that addressing elite criminality requires comprehensive reforms at both the level of legal structure and institutional mechanisms, alongside the development of interdisciplinary knowledge frameworks. Such reforms are essential to enhancing transparency, accountability, and equality within the justice system, thereby reinforcing the rule of law and sustaining public trust in the long term.

Keywords: elite criminality; white-collar crime; power structures; justice

บทนำ

ในสังคมสมัยใหม่ความปรารถนาที่จะมี “ชีวิตที่ดี” มิได้จำกัดอยู่เพียงการดำรงอยู่ หากแต่หมายรวมถึงความมั่นคง ความสะดวกสบายและความสำเร็จในเชิงสถานะทางสังคม มนุษย์จำนวนมากจึงมุ่งแสวงหาความมั่งคั่งทางวัตถุในฐานะเครื่องมือสำคัญในการบรรลุเป้าหมายดังกล่าว ความเชื่อที่ว่า “เงินตรา

สามารถแปรเปลี่ยนเป็นความสุขได้” จึงกลายเป็นกรอบความคิดหลักที่กำหนดพฤติกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมของปัจเจกบุคคลอย่างแพร่หลาย อย่างไรก็ตามเมื่อความเชื่อนี้ถูกขยายอิทธิพลผ่านโครงสร้างทางสังคมแบบทุนนิยม ความสำเร็จจึงถูกวัดค่าด้วยปริมาณทรัพย์สินและอำนาจที่ครอบครอง ส่งผลให้การแสวงหาความมั่งคั่งมิได้ดำเนินไปภายใต้ขอบเขตของความชอบธรรมเสมอไป หากแต่เปิดพื้นที่ให้เกิด “วิธีการนอกระบบ” ซึ่งหลบเลี่ยงหรือบิดเบือนกฎหมายเพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ส่วนตน ปรากฏการณ์ดังกล่าวเป็นรากฐานสำคัญของสิ่งที่ในทางอาชญวิทยาเรียกว่า “อาชญากรรมทางเศรษฐกิจ” หรือ “อาชญากรรมเสื้อขาว (White-collar Crime)” (วิชา มหาคุณ, 2562)

อาชญากรคอปขาว หรือ อาชญากรผู้ดี จากบางกลุ่มบางบุคคลที่มีภูมิหลังดี มีความเฉลียวฉลาด เป็นผู้มีความรู้มีความเชี่ยวชาญ มีบุคลิกภูมิฐานเป็นที่น่าเชื่อถือไว้วางใจ จึงอาศัยคุณลักษณะที่ดีนี้ เพื่อกระทำความผิด บางคนใช้เทคนิคที่ซับซ้อนในการกระทำความผิด มีวิธีการปกปิดและพยายามทำลายหลักฐานเพื่อไม่ให้หลักฐานผูกมัดตน ยากต่อการสืบสวนจับกุมและดำเนินคดี หรือใช้วิธีการหลอกลวงหรือฉ้อโกงทรัพย์สินของเหยื่อ แทนการใช้กำลังข่มขู่คุกคามโดยตรง (อาภาพร กลิ่นเทศ, 2564) สอดคล้องกับการวิพากษ์ของ เอ็ดวิน ซัทเธอร์แลนด์ (Edwin H. Sutherland) นักปรัชญาด้านอาชญวิทยาชาวอเมริกันได้เสนอว่า อาชญากรรมมิได้จำกัดอยู่ในชนชั้นล่าง หากแต่เกิดขึ้นอย่างมีนัยสำคัญในหมูชนชั้นนำ เพียงแต่ได้รับการนิยามและการรับรู้ที่แตกต่างกัน การยึดติดกับภาพจำแบบทวิลักษณ์ (Binary Opposition) ระหว่าง “อาชญากรผู้ดี” จึงเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการทำความเข้าใจอาชญากรคอปขาว และนำไปสู่การละเลยความผิดที่เกิดขึ้นในระดับโครงสร้าง (นิชนันท์ อิศรางกูร ณ อยุธยา, 2562)

แม้แนวคิดเกี่ยวกับอาชญากรคอปขาว (White-collar Crime) จะได้รับการพัฒนาและศึกษามาอย่างกว้างขวางในบริบทของโลกตะวันตก แต่ในบริบทของประเทศไทยยังคงปรากฏ “ช่องว่างองค์ความรู้ (Knowledge Gap)” ที่สำคัญในหลายมิติ โดยเฉพาะการศึกษาที่เชื่อมโยงระหว่างโครงสร้างอำนาจ พฤติกรรมกระทำความผิด และกลไกทางกฎหมายอย่างเป็นองค์รวม แม้ว่าประเทศไทยจะมีการจัดตั้งองค์กรอิสระเพื่อทำหน้าที่ตรวจสอบและถ่วงดุลอำนาจของรัฐและผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง เช่น สำนักงานตรวจเงินแผ่นดิน (สตง.) และสำนักงานป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการตรวจสอบและเปิดเผยพฤติกรรมที่เข้าข่ายอาชญากรคอปขาวหรืออาชญากรรมของชนชั้นนำ (นิรัฐกานต์ บุญรอด และ วิวรรณ ดำรงค์กุลนันท์, 2567) อย่างไรก็ตามการดำรงอยู่ของกลไกดังกล่าวมิได้ส่งผลให้เกิดการพัฒนาองค์ความรู้ทางวิชาการอย่างเพียงพอ หากแต่กลับสะท้อนให้เห็นถึง “ความไม่สมดุลระหว่างการปฏิบัติ (Practice) กับการผลิตองค์ความรู้ (Knowledge Production)” อย่างชัดเจน

ข้อจำกัดสำคัญประการหนึ่งของการศึกษาประเด็นนี้ในบริบทไทย คือ ความยากลำบากในการเข้าถึงข้อมูลเชิงลึก (Access to Sensitive Data) เนื่องจากข้อมูลจำนวนมากเกี่ยวข้องกับผู้มีอำนาจทางการเมือง เศรษฐกิจ หรือราชการ ซึ่งมักถูกจำกัดการเข้าถึงในเชิงสถาบัน อีกทั้งกลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการกระทำผิดหรือกระบวนการตัดสินใจเชิงนโยบายก็มิได้เปิดเผยตนเองต่อการศึกษาเชิงวิจัยอย่างตรงไปตรงมา ส่งผลให้การเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ เช่น การสัมภาษณ์เชิงลึก หรือการสังเกตการณ์เชิงมีส่วนร่วม เป็นไปได้ยากและทำให้การวิเคราะห์ยังคงอยู่ในระดับผิวเผินหรืออาศัยข้อมูลทุติยภูมิเป็นหลัก นอกจากนี้การทบทวนองค์ความรู้ที่ผ่านมาเกี่ยวกับ “อาชญากรผู้ดี” หรืออาชญากรคอปกขาวในประเทศไทย ยังพบว่ามีลักษณะกระจัดกระจายและขาดการพัฒนาในเชิงทฤษฎีอย่างเป็นระบบ งานวิจัยจำนวนมากมักมุ่งเน้นการอธิบายกรณีเฉพาะ เช่น การทุจริตในหน่วยงานรัฐ หรือการกระทำผิดของนักการเมืองรายบุคคล โดยมิได้เชื่อมโยงไปสู่การสร้างกรอบวิเคราะห์เชิงโครงสร้างที่สามารถอธิบายปรากฏการณ์ในภาพรวมได้ อีกทั้งยังขาดการบูรณาการองค์ความรู้จากสาขาอาชญาวิทยา สังคมวิทยาการเมือง และนิติศาสตร์อย่างเป็นสหวิทยาการ

ดังนั้นบทความวิชาการนี้ได้อธิบายรากฐานความคิดของ “อาชญากรผู้ดี” หรืออาชญากรคอปกขาวทั้งในมิติทางทฤษฎีและเชิงโครงสร้าง ควบคู่กับการพัฒนาเป็นกรอบวิเคราะห์เบื้องต้นที่สามารถนำไปต่อยอดสู่การศึกษาวิจัยในอนาคต โดยเฉพาะการทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจ กฎหมาย และผลประโยชน์ในบริบทสังคมไทยภายใต้กรอบดังกล่าว ผู้เขียนได้นำเสนอภาพรวมของปรากฏการณ์อาชญากรคอปกขาวในลักษณะเชิงบูรณาการ โดยได้ออกแบบโครงสร้างการนำเสนอออกเป็น 4 ส่วนสำคัญ ได้แก่ (1) กลไกการสร้างความชอบธรรมของอาชญากรผู้ดี ซึ่งวิเคราะห์กระบวนการทางวาทกรรม กฎหมาย และสถาบันที่ทำให้การกระทำผิดถูกมองว่า “ชอบด้วยเหตุผล” (2) กลไกการซ่อนความอยุติธรรม ซึ่งชี้ให้เห็นรูปแบบการปกปิด ปิดเบี่ยง หรือทำให้ความเสียหายกลายเป็นสิ่งที่มองไม่เห็น และ (3) อำนาจหน้าที่ของการป้องกันและปราบปรามทุจริตแห่งชาติ ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการพิทักษ์รักษาผลประโยชน์ประเทศ และดำเนินการเกี่ยวกับผู้กระทำความผิดฐานทุจริตต่อหน้าที่ (4) กรณีศึกษาอาชญากรผู้ดี เป็นการนำเสนอกรณีศึกษาการกระทำความผิดของเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือ เจ้าพนักงานของรัฐ ที่ใช้อำนาจโดยทุจริต ทำให้รัฐเกิดความเสียหาย

กลไกการสร้างความชอบธรรมของอาชญากรผู้ดี

การทำความเข้าใจ “อาชญากรผู้ดี” หรืออาชญากรคอปกขาว ไม่อาจหยุดอยู่เพียงการพิจารณาพฤติกรรมกระทำผิดในเชิงรูปธรรม หากจำเป็นต้องขยายกรอบการวิเคราะห์ไปสู่ “องค์ประกอบเชิง

โครงสร้าง” ที่หล่อหลอมให้บุคคลซึ่งดำรงอยู่ในสถานะทางสังคมระดับสูง สามารถกระทำความผิดได้โดยไม่ถูกตรวจจับ ตีตรา หรือรับโทษอย่างที่เราจะเป็น องค์ประกอบดังกล่าวมิได้เป็นเพียงคุณลักษณะส่วนบุคคล หากแต่เป็นผลผลิตของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างบุคคลกับสถาบันทางสังคม เศรษฐกิจ และกฎหมาย (ตฤณห์ โพธิ์รักษา, 2566) ในเชิงอาชญาวิทยา อาชญากรผู้ดีไม่ได้แยกออกจากโครงสร้าง แต่ดำรงอยู่ในฐานะ “ผู้ใช้ประโยชน์จากโครงสร้าง (Structural Advantage User)” กล่าวคือบุคคลเหล่านี้อาศัยตำแหน่งหน้าที่ความรู้เฉพาะทางเครือข่ายอำนาจ และทุนทางสังคม (Social Capital) เพื่อเข้าถึงทรัพยากรและโอกาสที่บุคคลทั่วไปไม่อาจเข้าถึงได้ ขณะเดียวกันองค์ประกอบสำคัญอีกประการหนึ่ง คือ “ความสามารถในการนิยามความถูกต้อง” (Capacity to Define Legality) ผ่านการตีความกฎหมาย การมีอิทธิพลต่อกระบวนการนโยบาย หรือแม้กระทั่งการกำหนดมาตรฐานทางจริยธรรมในสังคม ซึ่งส่งผลให้การกระทำที่ก่อให้เกิดความเสียหาย ถูกทำให้กลายเป็นสิ่งที่ “ยอมรับได้” หรือ “ไม่ถูกมองว่าเป็นอาชญากรรม” มีรายละเอียดดังนี้

1. สถานะทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง “อาชญากรผู้ดี” ไม่ใช่เพียงผู้กระทำผิดเป็นบุคคลที่มีการศึกษา มีฐานะดีหรือดำรงตำแหน่งสำคัญในสังคมเท่านั้นบุคคลเหล่านี้ยังมีความสามารถใช้สถานะทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองเป็นทรัพยากรในการแสวงหาประโยชน์โดยมิชอบ และในขณะเดียวกันก็สามารถลดการกระทำความผิดให้กลายเป็นเพียง “ความผิดพลาดทางเทคนิค” “การตัดสินใจเชิงนโยบาย” หรือ “ความจำเป็นทางธุรกิจ” ได้อย่างเป็นธรรมชาติ ปราภฏการณ์ดังกล่าวสะท้อนว่าอาชญากรรมของชนชั้นนำมิใช่ออาชญากรรมที่เกิดขึ้นนอกระบบ หากแต่เป็นอาชญากรรมที่เติบโตและดำรงอยู่ภายในระบบอำนาจนั่นเอง สถานะทางเศรษฐกิจเป็นองค์ประกอบแรกที่ควรพิจารณาอย่างจริงจัง เพราะทุนทางเศรษฐกิจมิได้หมายถึงเพียงการมีทรัพย์สินหรือรายได้สูงเท่านั้น แต่ยังหมายถึงความสามารถในการเข้าถึงเครื่องมือแห่งอำนาจ เช่น ทีมกฎหมาย ผู้เชี่ยวชาญทางบัญชี ที่ปรึกษาทางธุรกิจ เครือข่ายการเมืองและช่องทางการสื่อสารสาธารณะ บุคคลที่มีทุนทางเศรษฐกิจสูงจึงมีศักยภาพในการออกแบบพฤติกรรมที่ผิดกฎหมายให้แยบยล ซ่อนเร้น และสลับซับซ้อนกว่าการกระทำผิดทั่วไป ไม่ว่าจะเป็นการสร้างนิติกรรมอำพราง การใช้นิติบุคคลหลายชั้น การปกปิดเส้นทางการเงิน หรือการใช้ช่องว่างของกฎหมายเพื่อเปลี่ยนการแสวงหาประโยชน์ที่ไม่ชอบธรรมให้กลายเป็นกิจกรรมที่ดูเหมือนชอบด้วยกฎหมาย ความเหนือกว่าทางเศรษฐกิจจึงทำให้ออาชญากรรมมิได้เกิดจากการขาดแคลน หากเกิดจากความสามารถในการจัดการความเสี่ยงทางกฎหมาย” อย่างเป็นระบบ ซึ่งอาชญาวิทยาแบบมาร์กซิสต์ได้มองว่า “เป็นผลผลิตของความสัมพันธ์ทางชนชั้น โดยได้แย้งว่าระบบกฎหมายสะท้อนถึงผลประโยชน์ของชนชั้นปกครอง” (กนกวรรณ เปี่ยมสุวรรณศิริ, 2567)

อาชญากรรมของชนชั้นสูงจึงไม่ใช่ความผิดปกติ แต่เป็นลักษณะเชิงโครงสร้างของสังคมทุนนิยม ที่ซึ่งอำนาจทางเศรษฐกิจแปรเปลี่ยนเป็นภูมิคุ้มกันทางกฎหมาย รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

พ.ศ. 2560 ได้มีการกำหนดองค์กรอิสระ เพื่อทำหน้าที่ตรวจสอบและเป็นการป้องกันทุจริตคอร์รัปชันของเจ้าหน้าที่ของรัฐ ดังนี้

มาตรา 215 ได้บัญญัติว่า “องค์กรอิสระเป็นองค์กรที่จัดตั้งขึ้นให้มีความอิสระในการปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญและกฎหมาย

การปฏิบัติหน้าที่และการใช้อำนาจขององค์กรอิสระต้องเป็นไปโดยสุจริต เที่ยงธรรม กล้าหาญ และปราศจากอคติทั้งปวงในการใช้ดุลพินิจ”

โดยเฉพาะองค์กรที่มีบทบาท คือ คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ โดยมีอำนาจหน้าที่ตามมาตรา 234 ได้แก่ การไต่สวนผู้ที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิด ได้แก่ ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ ผู้ดำรงตำแหน่งในองค์กรอิสระ หรือผู้ว่าการตรวจเงินแผ่นดิน ผู้ใดมีพฤติการณ์ร่ำรวยผิดปกติ ทุจริตต่อหน้าที่ หรือจงใจปฏิบัติหน้าที่หรือใช้อำนาจขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญหรือกฎหมาย หรือฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามมาตรฐานทางจริยธรรมอย่างร้ายแรง เพื่อดำเนินการต่อไปตามรัฐธรรมนูญหรือตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต และตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต มาตรา 4 ได้วางหลักเกี่ยวกับบุคคลที่คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติมีอำนาจหน้าที่เข้าไปตรวจสอบการกระทำความผิด เจ้าหน้าที่ของรัฐ และ “เจ้าหน้าที่ของรัฐ ได้กำหนดนิยามไว้ดังนี้

“เจ้าพนักงานของรัฐ” หมายความว่า เจ้าหน้าที่ของรัฐ ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ ผู้ดำรงตำแหน่งในองค์กรอิสระ และคณะกรรมการ ป.ป.ช.

“เจ้าหน้าที่ของรัฐ” หมายความว่า ข้าราชการหรือพนักงานส่วนท้องถิ่นซึ่งมีตำแหน่งหรือเงินเดือนประจำ ผู้ปฏิบัติงานในหน่วยงานของรัฐหรือในรัฐวิสาหกิจ ผู้บริหารท้องถิ่น รองผู้บริหารท้องถิ่น ผู้ช่วยผู้บริหารท้องถิ่น และสมาชิกสภาท้องถิ่นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เจ้าพนักงานตามกฎหมายว่าด้วยลักษณะปกครองท้องถิ่น หรือเจ้าพนักงานอื่นตามที่กฎหมายบัญญัติ และให้หมายความรวมถึงกรรมการอนุกรรมการ ลูกจ้างของส่วนราชการ หน่วยงานของรัฐ หรือรัฐวิสาหกิจ และบุคคลหรือคณะบุคคลบรรดาซึ่งมีกฎหมายกำหนดให้ใช้อำนาจหรือได้รับมอบให้ใช้อำนาจทางปกครองที่จัดตั้งขึ้นในระบบราชการ รัฐวิสาหกิจ หรือกิจการอื่นของรัฐด้วย แต่ไม่รวมถึงผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ ผู้ดำรงตำแหน่งในองค์กรอิสระ และคณะกรรมการ ป.ป.ช.” (พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. 2561)

ดังนั้นบุคคลในกลุ่มดังกล่าวล้วนเป็นผู้ที่มีสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมในระดับสูง อีกทั้งยังได้รับการยอมรับและความเชื่อถือจากสาธารณชนในฐานะผู้มีบทบาทสำคัญต่อการกำหนดทิศทางของสังคม

อย่างไรก็ดีการที่บุคคลเหล่านี้ได้รับมอบอำนาจ ไม่ว่าจะเป็นเชิงการบริหาร การเมือง หรือการกำกับดูแลกิจการสาธารณะ ย่อมก่อให้เกิด “พื้นที่แห่งอำนาจ” ที่มีความลุ่มเสี่ยงต่อการใช้อำนาจโดยมิชอบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่ออำนาจดังกล่าวสามารถแปรเปลี่ยนเป็นผลประโยชน์ส่วนตนได้ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 ได้วางหลักการสำคัญเกี่ยวกับความสุจริต โปร่งใส และความรับผิดชอบของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองและเจ้าหน้าที่ของรัฐ ควบคู่กับ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. 2561 ซึ่งกำหนดกลไกเชิงสถาบันเพื่อควบคุม ตรวจสอบ และป้องกันการใช้อำนาจในทางที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อประโยชน์สาธารณะ โดยให้อำนาจแก่ คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ ในการไต่สวน ตรวจสอบและชี้มูลความผิดของบุคคลผู้ดำรงตำแหน่งที่มีอำนาจดังกล่าว

2. การเข้าถึงทรัพยากร อาชญากรผู้ดีหากพิจารณาการกระทำเป็นรายกรณีไม่อาจจะทำความเข้าใจอย่างละเอียดได้ เพราะอาชญากรรมประเภทนี้ไม่ได้ขาดแคลนทรัพยากร ในทางตรงกันข้ามกลับสามารถเข้าถึงทรัพยากรมากกว่าบุคคลทั่วไป ไม่ว่าจะเป็นทุนทางเศรษฐกิจ อำนาจเชิงสถาบัน หรือเครือข่ายสัมพันธ์ทางสังคมและการเมือง ซึ่งเป็นฐานอำนาจที่สำคัญที่จะใช้ช่องว่างทางกฎหมายและการเข้าถึงในการแสวงหาผลประโยชน์ในทางมิชอบ โดยเฉพาะทุนทางเศรษฐกิจทำให้บุคคลสามารถเข้าถึงผู้เชี่ยวชาญทางกฎหมาย นักบัญชี ที่ปรึกษาทางการเงิน บริษัทนิติกรรม หรือกลไกทางธุรกิจที่มีความซับซ้อนสูงที่จะเข้ามาช่วยให้การกระทำที่มุ่งแสวงหาประโยชน์โดยมิชอบถูกออกแบบอย่างแนบเนียนและอยู่ในรูปแบบที่ยากต่อการตรวจจับ ยิ่งกว่านั้นทุนยังทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการ “ซื้อเวลา” “ซื้อความน่าเชื่อถือ” และบางกรณีอาจ “ซื้ออิทธิพล” ผ่านกระบวนการต่าง ๆ ที่มีได้ปรากฏในรูปของการใช้อำนาจโดยตรง แต่ดำรงอยู่ในเงื่อนไขเชิงโครงสร้างของความได้เปรียบ ความเหนือกว่าดังกล่าวทำให้บุคคลบางกลุ่มมิได้เพียงมีโอกาสกระทำผิดมากกว่า หากยังมีความสามารถสูงกว่าในการบริหารจัดการผลทางกฎหมายของการกระทำผิดนั้นด้วย

ในมุมมองของปิแอร์ บูร์ดิเยอ (Pierre Bourdieu) เป็นนักสังคมวิทยาและปัญญาชนสาธารณะชาวฝรั่งเศส ได้มองว่า “ทุนทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสัญลักษณ์เป็นสิทธิพิเศษแปรเปลี่ยนไปเป็นความได้เปรียบทางกฎหมายได้ บุคคลชั้นนำไม่เพียงแต่มีทรัพยากรทางการเงินเท่านั้น แต่ยังมีเครือข่ายคุณสมบัติ และชื่อเสียงที่สามารถนำมาใช้เพื่อหลีกเลี่ยงความรับผิดชอบทางอาญาได้” (ฐานิดา บุญวรรโณ, 2565)

นอกจากนี้อำนาจ ถือเป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญยิ่งเพราะเป็นตัวแปรที่กำหนดมิใช่เพียงความสามารถในการกระทำผิด แต่รวมถึงความสามารถในการกำหนดความหมายของการกระทำ

ดังกล่าวด้วย ในทางอาญา การกระทำจะถูกเรียกว่าเป็น “ความผิด” มิได้ขึ้นอยู่กับลักษณะของการกระทำเพียงอย่างเดียว หากยังขึ้นอยู่กับกระบวนการนิยาม การตีความ และการบังคับใช้กฎหมายด้วย อำนาจจึงทำให้ผู้มีสถานะสูงสามารถเคลื่อนย้ายการกระทำของตนจากพื้นที่ของ “ความผิดทางอาญา” ไปสู่พื้นที่ของ “ความผิดพลาดทางนโยบาย” “การตัดสินใจทางธุรกิจ” หรือ “ข้อพิพาททางเทคนิค” อำนาจทำให้บุคคลบางกลุ่มไม่เพียงอยู่เหนือการตรวจสอบแต่ยังอยู่เหนือการถูกนิยามว่าเป็นผู้กระทำผิดอีกด้วย และอำนาจนั้นจะทำให้เข้าขยายอิทธิพลไปสู่การสร้างเครือข่ายในการช่วยเหลือคุ้มครอง และแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ เครือข่ายเช่นนี้อาจมีลักษณะเป็นทางการ เช่น ความสัมพันธ์ในหน่วยงานรัฐ องค์การธุรกิจ หรือพรรคการเมือง หรืออาจเป็นเครือข่ายไม่เป็นทางการ เช่น ความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ ความใกล้ชิดส่วนตัว หรือการเป็นสมาชิกของวงสังคมนเดียวกัน (สมชาย ชูเมือง, 2561)

เพื่อธำรงรักษาผลประโยชน์ของประเทศตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. 2561 จึงได้ให้อำนาจคณะกรรมการ ป.ป.ช. ไว้ในมาตรา 28-30 คือมีอำนาจไต่สวน วินิจฉัย เพื่อดำเนินคดีผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ หรือผู้ดำรงตำแหน่งในองค์กรอิสระ ผู้ใดมีพฤติการณ์ร่ำรวยผิดปกติ ทุจริตต่อหน้าที่ หรือจงใจปฏิบัติหน้าที่ หรือใช้อำนาจขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญหรือกฎหมาย หรือฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามมาตรฐานทางจริยธรรมอย่างร้ายแรง รวมทั้งให้ยื่นบัญชีทรัพย์สินของตนเอง คู่สมรส และบุตรที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะ (มาตรา 28) ให้รายงานต่อคณะกรรมการ ป.ป.ช. หากมีการทุจริตเกิดขึ้นให้ดำเนินคดีกับบุคคลอื่นที่ซึ่งเป็นตัวการ ผู้ใช้ หรือผู้สนับสนุน รวมทั้งผู้ให้ ผู้ขอให้ หรือรับว่าจะให้ หรือนิติบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการให้ทรัพย์สินหรือประโยชน์อื่นใดแก่บุคคลดังกล่าว เพื่อดำเนินการไม่กระทำการ หรือประวิงการกระทำอันมิชอบด้วยกฎหมายด้วย (มาตรา 30)

กลไกการซ่อนความอยุติธรรม

กลไกการซ่อนความอยุติธรรมจึงมิใช่เพียงการปกปิดข้อเท็จจริง แต่เป็นกระบวนการเชิงโครงสร้างที่ครอบคลุมทั้งการผลิตความรู้ การกำหนดวาทกรรม และการควบคุมการรับรู้ของสังคม กล่าวคือความอยุติธรรมไม่ได้หายไปแต่ “ถูกทำให้มองไม่เห็น” ผ่านการจัดระเบียบความหมายและการตีความในระดับสถาบัน ไม่ว่าจะเป็นการใช้ภาษาเชิงเทคนิคเพื่อทำให้ความเสียหายดูซับซ้อนเกินกว่าการเข้าใจของสาธารณะ การเปลี่ยนสถานะของความผิดให้กลายเป็นเพียงความผิดพลาดเชิงบริหาร หรือการทำให้ข้อพิพาทเชิงอำนาจถูกกลดทอนเป็นประเด็นทางกฎหมายที่จำกัดขอบเขตการพิจารณา มิเชล ฟูกูเกต์ (Michel Foucault) มองว่า “ผู้มีอำนาจในชนชั้นนำจะควบคุมหรือมีอิทธิพลต่อสถาบันที่สร้างความรู้ทางกฎหมายและเศรษฐกิจ

รวมถึงหน่วยงานกำกับดูแล วาทกรรมทางวิชาการ และเรื่องเล่าของสื่อ ผ่านการควบคุมนี้ การกระทำที่เป็นอันตราย เช่น การฉ้อโกงทางการเงิน การหลีกเสี่ยงกฎระเบียบ หรือการเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมถูกตีความใหม่ว่าเป็นความผิดปกติทางเทคนิคมากกว่าการกระทำผิดทางอาญา” ดังนั้นกลไกการซ่อนความยุติธรรมจึงมีได้อยู่ที่การเปิดโปงพฤติกรรมเฉพาะรายกรณี หากแต่อยู่ที่การทำความเข้าใจ “กระบวนการที่ทำให้ความยุติธรรมกลายเป็นเรื่องปกติ” (จารุณี วงศ์ละคร, 2561) ซึ่งเป็นรากฐานของปัญหาในระดับโครงสร้าง การเปิดเผยกลไกดังกล่าวจะช่วยให้สามารถตั้งคำถามต่อบทบาทของกฎหมายและสถาบันต่าง ๆ ได้อย่างชัดเจน ดังนี้

1. ความเหลื่อมล้ำในกระบวนการยุติธรรม เป็นปัจจัยพื้นฐานที่กำหนดทิศทางของผลคดีตั้งแต่ต้นทางจนถึงปลายทาง บุคคลที่มีทุนทางเศรษฐกิจและสังคมสูงย่อมมีความสามารถในการเข้าถึงทรัพยากรทางกฎหมายที่มีคุณภาพ ไม่ว่าจะเป็นทนายความผู้เชี่ยวชาญ ที่ปรึกษาทางกฎหมาย เครือข่ายทางวิชาชีพ หรือแม้กระทั่งข้อมูลที่สำคัญต่อการต่อสู้คดี ในทางตรงกันข้ามบุคคลที่ขาดทรัพยากรย่อมต้องเผชิญกับข้อจำกัดทั้งในด้านความรู้ เวลา และต้นทุน ส่งผลให้โอกาสในการปกป้องสิทธิของตนลดลงจึงก่อให้เกิดความแตกต่างการเข้าถึง “ความยุติธรรม” และการปฏิบัติสองมาตรฐานนั่นเอง นอกจากนี้สิ่งสำคัญการใช้ดุลพินิจแบบเลือกปฏิบัติ ถือเป็นอีกช่องทางหนึ่งที่เป็นกลไกมีความละเอียดอ่อนและยากต่อการตรวจสอบ เนื่องจากดุลพินิจเป็นส่วนหนึ่งของการปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมายของเจ้าหน้าที่รัฐในทุกระดับ ไม่ว่าจะเป็นการรับเรื่องร้องเรียน การสั่งฟ้อง การตีความข้อกฎหมาย หรือการกำหนดแนวทางดำเนินคดี (จิตาภา พรยิ่ง และริญญาภัทร์ ณ สงขลา, 2564) อย่างไรก็ตามเมื่อดุลพินิจดังกล่าวถูกใช้ภายใต้บริบทของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ หรืออิทธิพลของสถานะทางสังคมและการเมือง ย่อมมีความเสี่ยงที่จะนำไปสู่การเลือกปฏิบัติอย่างไม่เป็นทางการ จึงทำให้เกิดความล่าช้าตามไปด้วย

ดังนั้นการทำให้กระบวนการยุติธรรมเกิดการตรวจสอบ และการไม่ให้เจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือ เจ้าพนักงานของรัฐใช้อำนาจตามอำเภอใจ ไร้การตรวจสอบตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 157 ประกอบมาตรา 172 แห่งพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. 2561 ได้บัญญัติว่า “เจ้าพนักงานของรัฐผู้ใดปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติอย่างใดในตำแหน่งหรือหน้าที่ หรือใช้อำนาจในตำแหน่งหรือหน้าที่โดยมิชอบ เพื่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้หนึ่งผู้ใด หรือปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติหน้าที่โดยทุจริต ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่หนึ่งปีถึงสิบปี หรือปรับตั้งแต่สองหมื่นบาทถึงสองแสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ” (พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. 2561)

ทั้งนี้มาตราดังกล่าวเป็นการป้องกันมิให้เจ้าหน้าที่ของรัฐละเว้นการปฏิบัติหน้าที่ หรือใช้อำนาจในตำแหน่งตามอำเภอใจ เพื่อให้เกิดความเสียหายต่อบุคคลอื่น และการใช้อำนาจนั้นต้องมีการตรวจสอบได้ตามกฎหมายโดยยึดตามหลักความได้สัดส่วน กล่าวคือ การใช้อำนาจนั้นต้องมีความจำเป็น มีความเหมาะสม และต้องคำนึงถึงดุลยภาพระหว่างประโยชน์สาธารณะกับผลกระทบต่อสิทธิของบุคคล เมื่อมีการใช้อำนาจในหน้าที่ก่อให้เกิดการทุจริตหรือละเว้นการปฏิบัติหน้าที่ เสือกปฏิบัติไม่เป็นธรรมบุคคลผู้ได้รับความเดือดร้อนหรือเสียหายย่อมสามารถฟ้องร้องต่อคณะกรรมการ ป.ป.ช.ได้ตามกฎหมาย

2. โครงสร้างกฎหมายที่ไม่สมดุลการควบคุมและลงโทษอาชญากรผู้ดี หรือ อาชญากรรมคอปกขาว (White-collar Crime) เป็นประเด็นเชิงโครงสร้างที่มีส่วนสำคัญต่อการเกิดปัญหาทุจริตคอร์รัปชันในประเทศ โดยอาจจำแนกรายละเอียด 3 ประการ ดังนี้

ประการแรก ความไม่สมดุลปรากฏอย่างเด่นชัดในมิติของ “ความเบาของโทษเมื่อเทียบกับความเสียหาย” กล่าวคือ แม้อาชญากรผู้ดี หรือ อาชญากรรมคอปกขาวจะก่อให้เกิดความเสียหายในวงกว้าง ทั้งในเชิงเศรษฐกิจ สังคม และความเชื่อมั่นต่อรัฐ แต่บทกำหนดโทษในกฎหมายหลายฉบับกลับยังคงตั้งอยู่บนฐานคิดแบบอาชญากรรมทั่วไป (Conventional Crime) ซึ่งเน้นผลเสียหายเชิงกายภาพหรือเฉพาะตัวบุคคล มากกว่าความเสียหายเชิงโครงสร้างหรือเชิงระบบ ส่งผลให้การกำหนดโทษทางอาญา เช่น โทษจำคุกหรือโทษปรับมีระดับที่ไม่สอดคล้องกับมูลค่าความเสียหายที่แท้จริง อีกทั้งในทางปฏิบัติยังพบว่าผู้กระทำความผิดลักษณะดังกล่าวมักสามารถหลีกเลี่ยงการรับโทษหนักได้ผ่านกลไกทางกฎหมาย เช่น การรอลงอาญา การลดโทษ หรือการใช้ช่องว่างทางกฎหมาย ซึ่งล้วนสะท้อนถึงความล้มเหลวของหลักความได้สัดส่วน (Principle of Proportionality) ในกระบวนการยุติธรรม (พรภิมล วิชัยพันธ์, 2563)

ประการที่สอง “ภาระการพิสูจน์ที่สูงเกินสมควร” เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้การบังคับใช้กฎหมายต่ออาชญากรผู้ดี หรือ อาชญากรรมคอปกขาวประสบความยากลำบาก โดยเฉพาะในคดีทุจริตหรือคดีที่เกี่ยวข้องกับเจ้าหน้าที่ของรัฐซึ่งกฎหมายกำหนดให้ฝ่ายกล่าวหา (Prosecution) ต้องพิสูจน์ให้ได้โดยปราศจากข้อสงสัยอันสมเหตุสมผล (Beyond Reasonable Doubt) ว่าผู้ถูกกล่าวหาเจตนาทุจริตหรือใช้อำนาจโดยมิชอบ ทั้งที่ในความเป็นจริง พฤติการณ์ของอาชญากรผู้ดี หรือ อาชญากรรมคอปกขาวมักถูกออกแบบให้มีความซับซ้อนมีการใช้ตัวแทน (Nominee) หรือโครงสร้างทางธุรกรรมที่ปกปิดความเชื่อมโยง ทำให้การเข้าถึงพยานหลักฐานโดยตรงเป็นไปได้ยาก ยิ่งไปกว่านั้น ระบบกฎหมายไทยยังคงยึดถือหลัก “สันนิษฐานว่าบริสุทธิ์” อย่างเคร่งครัดในเชิงรูปแบบ โดยมิได้พัฒนาเครื่องมือทางกฎหมายที่เหมาะสมเพื่อรับมือกับอาชญากรรมเชิงโครงสร้าง เช่น การกลับภาระการพิสูจน์ในบางกรณี หรือการใช้พยานหลักฐานทางการเงินเชิงพฤติการณ์อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลให้ผู้กระทำผิดซึ่งมีทรัพยากรสูงสามารถใช้กลไกทางกฎหมายเป็น

เครื่องมือในการยึดคติ หรือสร้างความคลุมเครือในข้อเท็จจริง จนทำให้กระบวนการยุติธรรมไม่สามารถลงโทษได้อย่างมีประสิทธิภาพ (พระครูวินัยธรสุริยา สุริโย (คงคาไหว) สังเวียน เทพผา ปุญญาตา จงละเอียด จรรย์ ศรีสุข และ ธัชชนันท์ อิศรเดช, 2566)

ประการที่สาม ปัญหาดังกล่าวยังสะท้อนถึง “ความไม่สมดุลเชิงอำนาจ (Asymmetry of Power)” ระหว่างรัฐกับผู้กระทำผิด กล่าวคือ อาชญากรผู้ดี หรือ อาชญากรรมคอปกขาวเป็นบุคคลที่มีสถานะทางเศรษฐกิจ สังคม หรือการเมืองสูง สามารถเข้าถึงทรัพยากรทางกฎหมาย เช่น ทุนความเชื่อเชียวชาญ การใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงกลยุทธ์ หรือแม้กระทั่งอิทธิพลทางการเมือง ซึ่งทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำในการบังคับใช้กฎหมาย และบั่นทอนหลักนิติธรรม

จะเห็นได้ว่าการที่อาชญากรผู้ดีหรืออาชญากรรมคอปกขาวสามารถเข้าถึงทรัพยากรทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และความเชื่อเชียวชาญทางกฎหมายเหนือกว่าบุคคลทั่วไป ย่อมทำให้มีโอกาสได้รับความช่วยเหลือในการบริหารจัดการความเสี่ยงทางกฎหมาย ไม่ว่าจะเป็นการออกแบบพฤติกรรมให้หลีกเลี่ยงความรับผิดชอบ การแสวงหาช่องว่างของกฎหมาย หรือการลดทอนความร้ายแรงของการกระทำให้เหลือเพียงความผิดในระดับที่เบาบาง อันส่งผลให้การบังคับใช้กฎหมายมิได้เกิดขึ้นอย่างเสมอภาค ปรากฏการณ์ดังกล่าวก่อให้เกิดผลกระทบในเชิงโครงสร้าง กล่าวคือ เมื่อผู้กระทำสามารถหลีกเลี่ยงหรือบรรเทาความรับผิดชอบได้อย่างต่อเนื่อง ย่อมทำให้กฎหมายสูญเสียพลังในการยับยั้ง (Deterrence) และส่งผลให้สังคมเกิดการรับรู้ว่าการกระทำผิด โดยเฉพาะความผิดที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อรัฐ อาจมิได้นำไปสู่ความรับผิดชอบที่แท้จริง ความเกรงกลัวต่อกฎหมายจึงลดลง และนำไปสู่การบั่นทอนหลักนิติธรรมและความเชื่อมั่นของประชาชนต่อกระบวนการยุติธรรมในระยะยาว

แม้ในประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 151 ได้บัญญัติว่า “ผู้ใดเป็นเจ้าพนักงาน มีหน้าที่ซื้อ ทำ จัดการหรือรักษาทรัพย์ใด ๆ ใช้อำนาจในตำแหน่งโดยทุจริต อันเป็นการเสียหายแก่รัฐ เทศบาล สุขาภิบาล หรือเจ้าของทรัพย์นั้นต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่ห้าปีถึงยี่สิบปี หรือจำคุกตลอดชีวิต และปรับตั้งแต่หนึ่งแสนบาทถึงสี่แสนบาท” ประกอบ มาตรา 157 ได้บัญญัติว่า “ผู้ใดเป็นเจ้าพนักงาน ปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบ เพื่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้หนึ่งผู้ใด หรือปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติหน้าที่โดยทุจริต ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่หนึ่งปีถึงสิบปี หรือปรับตั้งแต่สองหมื่นบาทถึงสองแสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ” นอกจากนี้ตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. 2561 มาตรา 172 ได้บัญญัติว่า “เจ้าพนักงานของรัฐผู้ใดปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติอย่างใดในตำแหน่งหรือหน้าที่ หรือใช้อำนาจในตำแหน่งหรือหน้าที่โดยมิชอบ เพื่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้หนึ่งผู้ใด หรือปฏิบัติหรือละเว้น

การปฏิบัติหน้าที่โดยทุจริต ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่หนึ่งปีถึงสิบปี หรือปรับตั้งแต่สองหมื่นบาทถึงสองแสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ”

ดังนั้นบทบัญญัติกฎหมายดังกล่าวล้วนเป็นกลไกสำคัญที่วางรากฐานสำหรับการควบคุมและจัดการกับ “อาชญากรผู้ดี หรืออาชญากรคอปกขาว” โดยมุ่งไปที่การกำกับพฤติกรรมของบุคคลซึ่งดำรงตำแหน่งทางอำนาจ ไม่ว่าจะเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือพนักงานของรัฐ ที่อาจอาศัยอำนาจหน้าที่ไปในทางทุจริต หรือใช้อำนาจโดยมิชอบเพื่อแสวงหาประโยชน์ส่วนตนและกำหนดมาตรฐานการใช้อำนาจสาธารณะให้เป็นไปตามหลักนิติธรรม กล่าวคือ การใช้อำนาจต้องอยู่ภายใต้กฎหมาย โปร่งใส ตรวจสอบได้ และไม่เลือกปฏิบัติ การมีอยู่ของบทบัญญัติเหล่านี้จึงสะท้อนความพยายามของรัฐในการป้องกันมิให้อำนาจที่มอบหมายแก่เจ้าหน้าที่ถูกนำไปใช้ในทางที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อสาธารณะนั่นเอง

3. ความไม่เป็นธรรมระหว่าง “คนรวยกับคนจน” ภายใต้กรอบความคิดของสังคมดั้งเดิม “คนดี” มักถูกผูกเชื่อมโยงกับชนชั้นนำของสังคม ได้แก่ สถานะทางการศึกษา สถานะทางเศรษฐกิจ หรือการดำรงตำแหน่งที่มีเกียรติ ขณะที่ “อาชญากร” ถูกเชื่อมโยงกับความยากจน ความรุนแรงและความเป็นชายขอบ เมื่อเกิดการกระทำที่ละเมิดกฎหมายในกลุ่มชนชั้นนำ การรับรู้ของสังคมจึงมีแนวโน้มตีความการกระทำนั้นในลักษณะที่ผ่อนปรน เช่น มองว่าเป็น “ความผิดพลาด” “ความบกพร่องในการบริหาร” หรือ “ความจำเป็นทางสถานการณ์” มากกว่าจะตีความในฐานะ “อาชญากรรม” อย่างตรงไปตรงมาซึ่งในทฤษฎีการติดตรา (Labeling Theory) ได้ชี้ให้เห็นว่าการที่บุคคลจะถูกนิยามว่าเป็น “อาชญากร” มิได้ขึ้นอยู่กับกระทำเพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับกระบวนการติดตราทางสังคมและอำนาจในการกำหนดความหมายของการกระทำนั้น เมื่อชนชั้นนำมีอำนาจในการกำหนดวาทกรรมและควบคุมการรับรู้ การกระทำของตนจึงสามารถถูกนิยามใหม่ให้ลดทอนความร้ายแรงลงได้ ในทางตรงกันข้ามบุคคลที่ขาดอำนาจมีสถานะยากจน มักจะถูกติดตราว่าเป็นคนประพฤติด้อย่างร้ายแรง แม้ในกรณีที่มีความเสียหายที่ก่อขึ้นจะมีขนาดเล็กกว่าอย่างกับกลุ่มคนมีสถานะทางเศรษฐกิจก็ตาม (ปรีชญานันท์ บุญชู, 2558) ผลการกระทำดังกล่าวจึงทำให้เกิดคำว่า “สองมาตรฐาน (Double Standard)” ผู้กระทำผิดที่เป็นชนชั้นนำมักได้รับการปฏิบัติที่ผ่อนปรน ทั้งในกระบวนการสอบสวน การตั้งข้อหาและการกำหนดโทษ ขณะที่ผู้กระทำผิดในที่มีสถานะยากจนกลับถูกดำเนินคดีอย่างจริงจัง ความไม่สมดุลดังกล่าวไม่เพียงสร้างความไม่เป็นธรรมในเชิงปัจเจก แต่ยังส่งผลกระทบในระดับโครงสร้าง เพราะทำให้กฎหมายสูญเสียความชอบธรรม (Legitimacy) ในสายตาของสาธารณชน จนได้มีคำเกิดขึ้นในสังคมไทยว่า “คุกมิไถ้ชังคนจน” คำพูดดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความไม่เชื่อมั่นในกระบวนการยุติธรรม รวมทั้งการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมอย่างเท่าเทียมนั่นเอง

อำนาจหน้าที่ของการป้องกันและปราบปรามทุจริตแห่งชาติ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 ได้กำหนดอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ ตามมาตรา 234 มีอำนาจไต่สวนผู้ที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิด ได้แก่ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ ผู้ดำรงตำแหน่งในองค์กรอิสระ หรือผู้ว่าการตรวจเงินแผ่นดิน ผู้ใดมีพฤติการณ์ร่ำรวยผิดปกติ ทุจริตต่อหน้าที่ หรือจงใจปฏิบัติหน้าที่หรือใช้อำนาจขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญหรือกฎหมาย หรือฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามมาตรฐานทางจริยธรรมอย่างร้ายแรง เพื่อดำเนินการต่อไปตามรัฐธรรมนูญหรือตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต ขณะเดียวกันตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. 2561 มาตรา 28 ได้บัญญัติว่า “คณะกรรมการ ป.ป.ช. มีหน้าที่และอำนาจดังต่อไปนี้”

(1) ไต่สวนและมีความเห็นกรณีมีการกล่าวหาผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ หรือผู้ดำรงตำแหน่งในองค์กรอิสระ ผู้ใดมีพฤติการณ์ร่ำรวยผิดปกติ ทุจริตต่อหน้าที่ หรือจงใจปฏิบัติหน้าที่ หรือใช้อำนาจขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญหรือกฎหมาย หรือฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามมาตรฐานทางจริยธรรมอย่างร้ายแรง

(2) ไต่สวนและวินิจฉัยว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐร่ำรวยผิดปกติ กระทำความผิดฐานทุจริตต่อหน้าที่ หรือกระทำความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการหรือความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ในการยุติธรรม

(3) กำหนดให้ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ ผู้ดำรงตำแหน่งในองค์กรอิสระ และเจ้าหน้าที่ของรัฐ ยื่นบัญชีทรัพย์สินและหนี้สินของตน คู่สมรส และบุตรที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะ รวมทั้งตรวจสอบและเปิดเผยผลการตรวจสอบทรัพย์สินและหนี้สินของบุคคลดังกล่าว

(4) ไต่สวนเพื่อดำเนินคดีในฐานความผิดอื่นที่พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนี้กำหนด หรือที่มีกฎหมายกำหนดให้อยู่ในหน้าที่และอำนาจของคณะกรรมการ ป.ป.ช.

(5) หน้าที่และอำนาจอื่นตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนี้หรือกฎหมายอื่น

ในการดำเนินการตาม (4) ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับความผิดตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนี้ คณะกรรมการ ป.ป.ช. จะดำเนินการเอง หรือมอบหมายให้หน่วยงานที่มีหน้าที่และอำนาจในการดำเนินการเป็นผู้ดำเนินการก็ได้”

ทั้งนี้คณะกรรมการ ป.ป.ช. มีอำนาจไต่สวนข้อเท็จจริงและชี้มูลความผิดทางวินัยเฉพาะความผิดฐานทุจริตต่อหน้าที่ราชการเท่านั้น ไม่มีอำนาจหน้าที่ในการไต่สวนข้อเท็จจริงและชี้มูลความผิดทางวินัยใน

ความผิดฐานอื่น เช่น ฐานปฏิบัติหน้าที่ราชการโดยจงใจไม่ปฏิบัติตามกฎหมาย ระเบียบของทางราชการ มติ คณะรัฐมนตรี หรือนโยบายของรัฐบาล อันเป็นเหตุให้เสียหายแก่ราชการอย่างร้ายแรง หรือฐานประพฤติชั่ว อย่างร้ายแรง หรือประมาทเลินเล่อในการปฏิบัติหน้าที่เป็นเหตุให้เสียหายแก่ทางราชการอย่างร้ายแรง (ประนัย วณิชชานนท์, 2569) ซึ่งอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการ ป.ป.ช. มีอำนาจชี้มูลเจ้าหน้าที่ของรัฐ 2 สถาน คือ อำนาจชี้มูลทางวินัย และ อำนาจชี้มูลทางอาญา ซึ่งได้ระบุไว้ในพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. 2561 มาตรา 91 บัญญัติว่า “เมื่อ คณะกรรมการ ป.ป.ช. ได้สอบสวนแล้วมีมติวินิจฉัยว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐกระทำความผิดฐานทุจริตต่อหน้าที่ หรือ กระทำความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการ หรือความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ในการยุติธรรม หรือความผิดที่ เกี่ยวข้องกัน ให้ดำเนินการดังต่อไปนี้

(1) ถ้ามีมูลความผิดทางอาญา ให้คณะกรรมการ ป.ป.ช. ส่งรายงาน ส่วนงานการไต่สวน เอกสาร หลักฐาน สำเนาอิเล็กทรอนิกส์ และคำวินิจฉัยไปยังอัยการสูงสุดภายในสามสิบวัน เพื่อให้อัยการสูงสุดยื่นฟ้องคดีต่อไป

(2) ถ้ามีมูลความผิดทางวินัย ให้คณะกรรมการ ป.ป.ช. ส่งรายงาน ส่วนงานการไต่สวน เอกสาร หลักฐาน และคำวินิจฉัยไปยังผู้บังคับบัญชาหรือผู้มีอำนาจแต่งตั้งถอดถอนภายในสามสิบวันเพื่อให้ ดำเนินการทางวินัยต่อไป”

ในกรณีที่คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) ได้มีมติชี้มูลความผิดทางวินัยแล้ว ย่อมถือว่าผลการไต่สวนและข้อเท็จจริงได้ถูกตรวจสอบโดยองค์กรอิสระตามกฎหมายอย่าง ครบถ้วนแล้ว หน่วยงานต้นสังกัดจึงไม่จำเป็นต้องตั้งคณะกรรมการสอบสวนทางวินัยขึ้นใหม่ซ้ำอีก หากแต่มี หน้าที่ต้องดำเนินการตามมติของ ป.ป.ช. โดยส่งรายงานผลการไต่สวนไปยังผู้บังคับบัญชาผู้มีอำนาจ เพื่อ พิจารณามีคำสั่งลงโทษทางวินัยให้สอดคล้องกับมติดังกล่าว

มาตรา 92 วรรคหนึ่ง บัญญัติว่า “ในกรณีที่มีมูลความผิดทางวินัย เมื่อคณะกรรมการ ป.ป.ช. ได้ พิจารณาพฤติการณ์แห่งการกระทำความผิดแล้ว มีมติว่า ผู้ถูกกล่าวหา ผู้ใด ได้กระทำความผิดวินัย ให้ประธาน กรรมการส่งรายงาน และเอกสารที่มีอยู่ พร้อมทั้งความเห็นไปยังผู้บังคับบัญชาหรือผู้มีอำนาจแต่งตั้งถอด ถอนผู้ถูกกล่าวหาผู้นั้น เพื่อพิจารณาโทษทางวินัย ตามฐานความผิดที่คณะกรรมการ ป.ป.ช. ได้มีมติ โดยไม่ ต้องแต่งตั้งคณะกรรมการสอบสวนวินัยอีก ในการพิจารณาโทษทางวินัย แก่ผู้ถูกกล่าวหา ให้ถือว่ารายงาน และความเห็นของคณะกรรมการ ป.ป.ช. เป็นส่วนการสอบสวนทางวินัยของคณะกรรมการสอบสวนทาง วินัยตามกฎหมาย หรือระเบียบ หรือข้อบังคับว่าด้วยการบริหารงานบุคคลของผู้ถูกกล่าวหาผู้นั้นๆ แล้วแต่ กรณี”

ดังนั้น เมื่อ ป.ป.ช. ชี้มูลความผิดทางวินัยแล้ว ผู้บังคับบัญชาจึงมีหน้าที่ต้องดำเนินการทางวินัยโดยยึดตามข้อเท็จจริงและข้อวินิจฉัยของ ป.ป.ช. เป็นหลัก มีอาจเพิกเฉยหรือใช้ดุลพินิจในลักษณะที่ขัดหรือแย้งกับมติดังกล่าวได้ ทั้งนี้ เพื่ออํารงไว้ซึ่งหลักความรับผิดชอบของเจ้าหน้าที่ของรัฐและควมมีประสิทธิภาพของกลไกปราบปรามการทุจริตในระบบราชการ

มาตรา 98 ได้วางหลักว่า “เมื่อผู้บังคับบัญชาได้รับสำนวนการไต่สวนของคณะกรรมการ ป.ป.ช. ตามมาตรา 91 แล้วให้ผู้บังคับบัญชาพิจารณาโทษทางวินัยตามฐานความผิดที่คณะกรรมการ ป.ป.ช. ได้มีมติโดยไม่ต้องแต่งตั้งคณะกรรมการสอบสวนวินัยอีก โดยในการพิจารณาโทษทางวินัยแก่ผู้ถูกกล่าวหาให้ถือว่าสำนวนการไต่สวนของคณะกรรมการ ป.ป.ช.เป็นสำนวนการสอบสวนทางวินัยของคณะกรรมการสอบสวนวินัยตามกฎหมายของผู้ถูกกล่าวหาแล้วแต่กรณี”

คำพิพากษาศาลปกครองสูงสุด พบ.48/2566 เมื่อคณะกรรมการ ป.ป.ช. มีมติชี้มูลความผิดของผู้ฟ้องคดีภายหลังจากที่พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและการปราบปรามการทุจริต (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2554 มีผลใช้บังคับแล้ว ย่อมมีอำนาจไต่สวนข้อเท็จจริงและวินิจฉัยชี้มูลความผิดทางวินัยในความผิดฐานอื่นที่เกี่ยวข้องกับความผิดฐานทุจริตต่อหน้าที่ด้วย เมื่อข้อเท็จจริงฟังได้ว่า ไม่มีการประกอบอาหารเลี้ยงแรงงานต่างด้าวและจ้างเหมารถยนต์บรรทุกเพื่อขนแรงงานต่างด้าว แต่ผู้ฟ้องคดีรับรองเป็นหลักฐานว่าได้มีการกระทำตามข้อความในเอกสารขึ้นจริงทั้งที่เป็นความจริงและเป็นการตรวจรับพัสดุโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายและระเบียบของทางราชการ ทำให้ทางราชการได้รับความเสียหายการกระทำของผู้ฟ้องคดีกับพวกจึงมีลักษณะเป็นการปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติหน้าที่ราชการโดยมิชอบเพื่อให้ตนเองหรือผู้อื่นได้ประโยชน์ที่มิควรได้ อันเป็นการทุจริตต่อหน้าที่ราชการและเป็นการปฏิบัติหน้าที่โดยจงใจไม่ปฏิบัติตามกฎหมาย ระเบียบของทางราชการ มติคณะรัฐมนตรีหรือนโยบายของรัฐบาลอันเป็นเหตุให้เสียหายแก่ราชการอย่างร้ายแรง และเป็นการกระทำการอันได้ชื่อว่าเป็นผู้ประพฤติด้อย่างร้ายแรง ดังนั้น ผู้บังคับบัญชาหรือผู้มีอำนาจสั่งบรรจุและแต่งตั้งจึงต้องถือเอารายงาน เอกสาร และความเห็นของคณะกรรมการ ป.ป.ช. เป็นสำนวนการสอบสวนทางวินัยของคณะกรรมการสอบสวนทางวินัย และพิจารณา มีคำสั่งลงโทษทางวินัยแก่ผู้ฟ้องคดีต่อไปได้ โดยไม่จำเป็นต้องมีคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการสอบสวนทางวินัยขึ้นอีกแต่อย่างใด

ทั้งนี้แม้มติของคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) ที่ชี้มูลความผิดทางวินัยจะมีผลผูกพันให้หน่วยงานต้นสังกัดต้องดำเนินการตามกฎหมาย แต่โดยลักษณะของอำนาจดังกล่าวเป็นเพียงการใช้อำนาจตามพระราชบัญญัติ มิใช่การใช้อำนาจโดยตรงตามรัฐธรรมนูญอันมีลักษณะเป็นคำวินิจฉัยสูงสุดที่ตัดอำนาจการตรวจสอบของศาล (ประนัย วณิชชานนท์, 2569) ด้วยเหตุ

นี้คำสั่งลงโทษทางวินัยที่ออกโดยผู้บังคับบัญชาตามมติของคณะกรรมการ ป.ป.ช. จึงยังคงอยู่ภายใต้หลักความชอบด้วยกฎหมายของการกระทำทางปกครอง ซึ่งต้องสามารถถูกตรวจสอบได้ในทางศาล กล่าวคือ ศาลปกครองย่อมมีอำนาจพิจารณาพิพากษาถึงความชอบด้วยกฎหมายของคำสั่งดังกล่าวทั้งในประเด็นเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ ขั้นตอนการดำเนินการและความเหมาะสมของการใช้ดุลพินิจซึ่งได้บัญญัติไว้ในมาตรา 101

มาตรา 101 “ผู้ซึ่งถูกลงโทษตามมาตรา 98 ที่มีสิทธิฟ้องคดีต่อศาลปกครอง จะฟ้องคดีต่อศาลปกครองภายในเก้าสิบวันนับแต่วันที่ถูกลงโทษโดยไม่ต้องอุทธรณ์ตามกฎหมาย ระเบียบ หรือข้อบังคับว่าด้วยการบริหารงานบุคคลของผู้ถูกลงโทษนั้น หรือจะดำเนินการอุทธรณ์ดุลพินิจในการกำหนดโทษของผู้บังคับบัญชาตามกฎหมาย ระเบียบ หรือข้อบังคับว่าด้วยการบริหารงานบุคคลของผู้ถูกลงโทษนั้นก่อนก็ได้

ในกรณีที่ผู้ถูกลงโทษนำคดีไปฟ้องต่อศาลปกครองโดยมิได้ฟ้องคณะกรรมการ ป.ป.ช. ให้ศาลปกครองแจ้งให้คณะกรรมการ ป.ป.ช. ทราบ และให้คณะกรรมการ ป.ป.ช. มีสิทธิขอเข้ามาเป็นคู่กรณีในคดีด้วยได้”

หลักการนี้สะท้อนถึงการถ่วงดุลอำนาจในระบบกฎหมาย กล่าวคือ แม้องค์กรอิสระจะมีบทบาทสำคัญในการตรวจสอบและชี้มูลความผิดของเจ้าหน้าที่ของรัฐ แต่การใช้อำนาจทางปกครองที่ส่งผลกระทบต่อสิทธิของบุคคลยังคงต้องอยู่ภายใต้การควบคุมตรวจสอบของศาล เพื่อคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคล และธำรงไว้ซึ่งหลักนิติธรรมในระบอบประชาธิปไตย

กรณีคำพิพากษาศาลปกครองสูงสุดคดีหมายเลขแดงที่ อ.60/2568 คดีนี้เป็นกรณีพิพาทเกี่ยวกับความชอบด้วยกฎหมายของคำสั่งลงโทษทางวินัยข้าราชการครูว่าการกระทำของข้าราชการซึ่งเกี่ยวข้องกับการจัดซื้อจัดจ้างของทางราชการ โดยคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามทุจริต (ป.ป.ช.) ได้ชี้มูลความผิดตามมาตรา 91 ประกอบมาตรา 98 ผู้ฟ้องคดีจึงใช้สิทธิทางศาลปกครองว่าเป็นการใช้อำนาจหน้าที่โดยชอบหรือเป็นการกระทำที่ไม่สุจริตและขัดต่อกฎหมาย ข้อเท็จจริงปรากฏว่าผู้ฟ้องคดีเป็นผู้อำนวยการสถานศึกษา ได้ดำเนินโครงการปรับปรุงซ่อมแซมระบบไฟฟ้าในโรงเรียน โดยมีการจัดซื้อจัดจ้างผ่านบริษัทเอกชน แต่ต่อมาถูกตรวจสอบพบว่า กระบวนการจัดซื้อจัดจ้างดังกล่าวมีลักษณะไม่โปร่งใส เช่น การกำหนดคุณสมบัติหรือเงื่อนไขที่เอื้อประโยชน์ให้เอกชนบางราย การใช้เอกสารหรือใบเสนอราคาที่ไม่สะท้อนการแข่งขันอย่างแท้จริง และมีพฤติการณ์ที่อาจทำให้รัฐเสียประโยชน์ ทั้งในด้านงบประมาณและความเป็นธรรมในการแข่งขัน เมื่อมีการสอบสวนทางวินัย หน่วยงานเห็นว่าผู้ฟ้องคดีมีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินการดังกล่าวในฐานะผู้มีอำนาจอนุมัติและกำกับดูแลโครงการจึงมีคำสั่งลงโทษทางวินัย โดยเห็นว่าเป็นการกระทำผิดวินัยอย่างร้ายแรง เนื่องจากเป็นการไม่ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต และก่อให้เกิด

ความเสียหายต่อทางราชการ อย่างไรก็ตามศาลปกครองสูงสุดได้พิจารณาข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานโดยละเอียด เห็นว่าแม้กระบวนการจัดซื้อจัดจ้างจะมีข้อบกพร่องบางประการ แต่ยังไม่ปรากฏพยานหลักฐานชัดเจนว่าผู้ฟ้องคดีมีเจตนาทุจริตหรือแสวงหาประโยชน์โดยมิชอบ อีกทั้งการดำเนินการบางส่วนเป็นไปตามขั้นตอนของระเบียบราชการ และมีการมอบหมายหน้าที่ให้เจ้าหน้าที่ดำเนินการตามสายงาน

ศาลจึงวินิจฉัยว่าการกระทำของผู้ฟ้องคดีอาจเข้าข่ายเป็นความบกพร่องในการปฏิบัติหน้าที่หรือขาดความรอบคอบ แต่ยังไม่ถึงขั้นเป็นความผิดวินัยอย่างร้ายแรง การลงโทษในระดับรุนแรงจึงเป็นการใช้ดุลพินิจที่เกินสมควรแก่เหตุผลของคำพิพากษา ศาลมีคำสั่งเพิกถอนคำสั่งลงโทษทางวินัยดังกล่าว และให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องพิจารณากำหนดโทษใหม่ให้เหมาะสมกับพฤติการณ์ของผู้ฟ้องคดี

กรณีศึกษาอาชญากรผู้ดี

การทำความเข้าใจปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันในสังคมไทย หากพิจารณาเพียงในเชิงพฤติกรรมรายกรณีหรือการละเมิดกฎหมายของปัจเจกบุคคล ย่อมไม่อาจอธิบายรากฐานของปัญหาได้อย่างลุ่มลึกและรอบด้าน ทั้งนี้ เพราะคอร์รัปชันจำนวนไม่น้อยมิได้เกิดจากการเบี่ยงเบนของบุคคลเพียงลำพัง หากแต่เป็นผลผลิตของโครงสร้างอำนาจ เงื่อนไขทางสถาบัน และวัฒนธรรมทางสังคมที่เอื้อให้การใช้อำนาจโดยมิชอบสามารถดำรงอยู่ได้อย่างต่อเนื่อง ภายใต้บริบทดังกล่าว “อาชญากรผู้ดี” หรืออาชญากรรมคอปกขาวซึ่งเป็นบุคคลที่ดำรงอยู่ในสถานะทางเศรษฐกิจ สังคม หรือการเมืองระดับสูง เช่น เจ้าหน้าที่ของรัฐ นักการเมือง ผู้บริหารองค์กร หรือผู้มีอิทธิพลในเครือข่ายอำนาจ การกระทำที่เข้าข่ายความผิดของบุคคลกลุ่มนี้มักเกิดขึ้นภายใต้ฉาหน้าของความชอบธรรม เช่น การใช้อำนาจตามตำแหน่งหน้าที่ การตัดสินใจเชิงนโยบาย หรือการดำเนินธุรกรรมทางเศรษฐกิจที่มีความซับซ้อน ส่งผลให้การกระทำดังกล่าวมิได้ถูกมองว่าเป็น “อาชญากรรม” อย่างชัดเจนในสายตาของสาธารณชน แม้จะก่อให้เกิดความเสียหายในระดับโครงสร้างต่อรัฐและสังคมก็ตาม ซึ่งผู้เขียนขอยกกรณีการทำความผิด “อาชญากรผู้ดี” ที่ถูกคณะกรรมการ ป.ป.ช.ชี้มูลความผิดเกี่ยวกับทุจริตต่อหน้าที่ หรือจงใจปฏิบัติหน้าที่หรือใช้อำนาจขัดต่อบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญหรือกฎหมาย หรือฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามมาตรฐานทางจริยธรรมอย่างร้ายแรง ดังนี้

1. **กรณีผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง** คำพิพากษาศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง คดีหมายเลขแดงที่ อม.27/2568 ในคดีนี้เป็นกรณีที่เกี่ยวข้องกับการตรวจสอบความร้ายวผิดปกติของเจ้าหน้าที่ของรัฐ ข้อเท็จจริงปรากฏว่า คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) ได้ตรวจสอบทรัพย์สินของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองรายหนึ่งและเครือข่าย พบว่ามีทรัพย์สิน

จำนวนมาก ทั้งเงินฝากในบัญชีธนาคารหลายบัญชี เงินสด และทรัพย์สินมีค่าต่าง ๆ ซึ่งมีมูลค่าสูงผิดปกติ เมื่อเทียบกับรายได้และฐานะทางเศรษฐกิจของบุคคลดังกล่าว อีกทั้งยังพบพฤติการณ์เกี่ยวกับการโอนเงินผ่านบัญชีบุคคลใกล้ชิดและการถือครองทรัพย์สินแทนกันในลักษณะซับซ้อน เมื่อพิจารณาพยานหลักฐานศาลเห็นว่า แม้ผู้ถูกกล่าวหาจะพยายามอธิบายที่มาของทรัพย์สิน เช่น การอ้างว่าเป็นเงินที่ได้จากการประกอบธุรกิจ การยืมเงิน หรือทรัพย์สินของบุคคลอื่น แต่คำอธิบายดังกล่าวขาดความน่าเชื่อถือ ไม่สอดคล้องกับพยานหลักฐาน และไม่สามารถแสดงแหล่งที่มาของทรัพย์สินได้อย่างชัดเจน ประกอบกับพฤติการณ์การเคลื่อนไหวทางการเงินที่มีการโอนเงินเข้าออกหลายบัญชี รวมทั้งการใช้บุคคลอื่นถือครองทรัพย์สินแทน แสดงให้เห็นถึงความพยายามปกปิดแหล่งที่มาของทรัพย์สิน

ศาลจึงวินิจฉัยว่า ทรัพย์สินดังกล่าวเป็นทรัพย์สินที่ได้มาโดยไม่สามารถอธิบายที่มาได้ตามสมควร และถือเป็น “ทรัพย์สินร่ำรวยผิดปกติ” ตามกฎหมายว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต ทั้งนี้ แม้ทรัพย์สินบางส่วนจะอยู่ในชื่อของบุคคลอื่น แต่หากปรากฏพฤติการณ์ว่าผู้ถูกกล่าวหาเป็นผู้ครอบครองหรือใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินนั้น ก็ให้ถือว่าเป็นทรัพย์สินของผู้ถูกกล่าวหา อย่างไรก็ตามศาลได้พิจารณาแยกแยะทรัพย์สินแต่ละรายการอย่างละเอียด โดยพิจารณาว่ามีหลักฐานเพียงพอหรือไม่ในการเชื่อมโยงทรัพย์สินนั้นกับผู้ถูกกล่าวหา หากรายการใดมีพยานหลักฐานไม่ชัดเจน หรือยังมีข้อสงสัยตามสมควร ศาลก็จะไม่วินิจฉัยให้เป็นทรัพย์สินร่ำรวยผิดปกติ ผลของคำพิพากษาศาลมีคำสั่งให้ทรัพย์สินที่พิสูจน์ได้ว่าเป็นทรัพย์สินร่ำรวยผิดปกติ ตกเป็นของแผ่นดิน ขณะที่ทรัพย์สินบางส่วนที่ไม่อาจพิสูจน์ได้อย่างชัดเจน ศาลก็ไม่สั่งริบ คำพิพากษานี้สะท้อนหลักสำคัญของกฎหมายปราบปรามการทุจริตว่า เจ้าหน้าที่ของรัฐต้องสามารถอธิบายที่มาของทรัพย์สินของตนได้ หากมีทรัพย์สินเพิ่มขึ้นอย่างผิดปกติและไม่สามารถชี้แจงได้อย่างสมเหตุสมผล ย่อมถูกสันนิษฐานว่าเป็นทรัพย์สินที่ได้มาโดยมิชอบ และอาจถูกริบเป็นของแผ่นดินได้ ทั้งยังตอกย้ำว่าการใช้บุคคลอื่นถือครองทรัพย์สินแทน ไม่อาจหลีกเลี่ยงความรับผิดชอบตามกฎหมายได้ หากยังปรากฏว่าผู้ถูกกล่าวหาเป็นผู้มีอำนาจควบคุมหรือได้รับประโยชน์จากทรัพย์สินนั้น

2. กรณีผู้บริหารท้องถิ่น คำพิพากษาศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองคดีหมายเลขแดงที่ อม 4/2569 ในคดีนี้เป็นกรณีเกี่ยวกับการยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินของเจ้าหน้าที่ของรัฐ ข้อเท็จจริงปรากฏว่า ผู้ถูกกล่าวหาซึ่งดำรงตำแหน่งทางการเมืองระดับท้องถิ่น ได้ยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินต่อคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) แต่ต่อมาถูกตรวจสอบพบว่า มีการไม่แสดงรายการทรัพย์สินบางส่วน โดยเฉพาะเงินลงทุนในบริษัทเอกชนและทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับบุคคลใกล้ชิด รวมถึงมีพฤติการณ์เกี่ยวกับการถือหุ้นหรือการบริหารกิจการผ่านบุคคลอื่น ซึ่งทำให้เกิดข้อสงสัยว่าผู้ถูกกล่าวหาเจตนาปกปิดทรัพย์สินของตน ศาลได้พิจารณา

พยานหลักฐานอย่างละเอียด ทั้งเอกสารทางบัญชี รายการเดินบัญชีธนาคาร และคำให้การของพยานบุคคล เพื่อวินิจฉัยว่าทรัพย์สินดังกล่าวเป็นของผู้ถูกกล่าวหาจริงหรือไม่ โดยศาลเห็นว่า แม้ทรัพย์สินบางรายการจะอยู่ในชื่อของบุคคลอื่น แต่เมื่อพิจารณาจากพฤติการณ์ เช่น การเป็นผู้ลงทุน การมีอำนาจควบคุมกิจการ หรือการได้รับประโยชน์จากทรัพย์สินนั้น ย่อมถือได้ว่าทรัพย์สินดังกล่าวเป็นของผู้ถูกกล่าวหา

นอกจากนี้ศาลยังพิจารณาว่าผู้ถูกกล่าวหาไม่สามารถอธิบายที่มาของทรัพย์สินบางรายการได้อย่างสมเหตุสมผล และมีความไม่สอดคล้องกันระหว่างรายได้กับมูลค่าทรัพย์สินที่ถือครอง จึงรับฟังได้ว่าการไม่แสดงรายการทรัพย์สินตามความเป็นจริง อย่างไรก็ตามศาลได้พิจารณาในประเด็นเจตนา โดยเห็นว่าการจะถือว่าผู้ยื่นบัญชีมีความผิดตามกฎหมาย ต้องปรากฏว่ามี “เจตนาจงใจ” ปกปิดหรือแสดงข้อความอันเป็นเท็จ หากเป็นเพียงความผิดพลาดหรือความคลาดเคลื่อนโดยสุจริต อาจไม่ถึงขั้นเป็นความผิดตามกฎหมายในคดีนี้ศาลเห็นว่าพฤติการณ์โดยรวมของผู้ถูกกล่าวหา ทั้งการถือครองทรัพย์สินผ่านบุคคลอื่น การไม่แสดงรายการทรัพย์สินสำคัญ และการไม่สามารถอธิบายที่มาของทรัพย์สินได้อย่างชัดเจน แสดงให้เห็นถึงเจตนาที่จะปกปิดทรัพย์สิน ศาลจึงวินิจฉัยว่าผู้ถูกกล่าวหายื่นบัญชีทรัพย์สินอันเป็นเท็จ ผลของคำพิพากษา ศาลมีคำสั่งให้ผู้ถูกกล่าวหาพ้นจากตำแหน่ง และเพิกถอนสิทธิทางการเมืองตามที่กฎหมายกำหนด คำพิพากษานี้สะท้อนหลักสำคัญของกฎหมายปราบปรามการทุจริตว่า ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองมีหน้าที่ต้องเปิดเผยทรัพย์สินของตนอย่างโปร่งใสและครบถ้วน หากมีการปกปิดหรือแสดงข้อมูลอันเป็นเท็จ ย่อมมีความผิดตามกฎหมาย และไม่อาจหลีกเลี่ยงความรับผิดชอบได้แม้จะใช้บุคคลอื่นถือครองทรัพย์สินแทน ทั้งนี้เพื่อสร้างความโปร่งใสและความเชื่อมั่นในระบบการบริหารราชการแผ่นดิน

3. กรณีผู้บริหารมหาวิทยาลัย เป็นคดีเกี่ยวกับการทุจริตต่อหน้าที่ที่แผ่อยู่ในกระบวนการใช้งบประมาณของหน่วยงานของรัฐ โดยศาลอาญาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบภาค 5 มีคำพิพากษาให้ลงโทษอดีตผู้บริหารมหาวิทยาลัยแห่งหนึ่งในจังหวัดเชียงใหม่และพวก จากการดำเนินโครงการศึกษาดูงานต่างประเทศที่เบี่ยงเบนไปจากวัตถุประสงค์ที่ได้รับอนุมัติ ข้อเท็จจริงสำคัญสะท้อนว่า แม้โครงการดังกล่าวจะอ้างว่าเป็นการศึกษาดูงานด้านการบริหารและการศึกษาในต่างประเทศ แต่ในทางปฏิบัติกลับพบว่า มีเพียงบางช่วงของการเดินทาง (ประเทศจีน) เท่านั้นที่มีลักษณะเป็นการศึกษาดูงานจริง ขณะที่การเดินทางในประเทศยุโรป (เยอรมนี สวิตเซอร์แลนด์ และฝรั่งเศส) เป็นเพียงการท่องเที่ยวตามโปรแกรมบริษัททัวร์ มิได้มีเนื้อหาทางวิชาการหรือภารกิจราชการรองรับ พฤติการณ์ดังกล่าวเข้าลักษณะความผิดฐานเจ้าพนักงานใช้อำนาจในตำแหน่งโดยมิชอบ (มาตรา 157) และการใช้หรือยกยอทรัพย์สินของรัฐโดยมิชอบ (มาตรา 151) รวมถึงความผิดตามกฎหมาย ป.ป.ช. เนื่องจากมีเจตนาใช้งบประมาณแผ่นดินเพื่อประโยชน์ที่มิใช่ราชการอย่างแท้จริง นอกจากนี้ยังปรากฏข้อเท็จจริงที่สำคัญยิ่งในเชิงโครงสร้างการทุจริต คือ การหลีกเลี่ยง

กระบวนการจัดซื้อจัดจ้างตามระเบียบพัสดุ โดยใช้วิธี “ยืมเงินราชการ” แล้วโอนให้บริษัทเอกชน (บริษัท ทัวร์) ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่มีลักษณะเป็นการเอื้อประโยชน์แก่เอกชนโดยไม่เปิดให้มีการแข่งขันราคาอย่างเป็น ธรรม ส่งผลให้รัฐเสียหายทั้งในเชิงงบประมาณและหลักธรรมาภิบาล ศาลได้พิเคราะห์พฤติการณ์โดยรวม แล้วเห็นว่า จำเลยมีเจตนาร่วมกันในการฝ่าฝืนกฎหมายและระเบียบราชการ โดยไม่คำนึงถึงความเสียหายที่ เกิดขึ้นแก่รัฐ จึงพิพากษาลงโทษจำคุก โดยไม่รอลงอาญาในบางราย ซึ่งสะท้อนถึงความร้ายแรงของการ กระทำ

บทสรุป

อาชญากรผู้ดีในฐานะปัญหาเชิงโครงสร้างที่เชื่อมโยงระหว่างอำนาจ กฎหมายและผลประโยชน์ใน สังคมไทยโดยชี้ให้เห็นว่าอาชญากรรมมิได้จำกัดอยู่เพียงชนชั้นล่าง หากแต่เกิดขึ้นในกลุ่มชนชั้นนำที่มีทุนทาง เศรษฐกิจ สังคมและการเมืองสูง ซึ่งสามารถใช้ทรัพยากรดังกล่าวในการออกแบบพฤติกรรมที่หลีกเลี่ยง ความรับผิดชอบและลดทอนความร้ายแรงของการกระทำผิดได้ อาชญากรผู้ดีถูกอธิบายในฐานะ “ผู้ใช้ประโยชน์ จากโครงสร้าง” ที่อาศัยเครือข่ายอำนาจความรู้เฉพาะทางและความสามารถในการนิยามความถูกผิดผ่าน กระบวนการทางกฎหมายและนโยบาย ทำให้การกระทำที่ก่อให้เกิดความเสียหายสามารถถูกทำให้ “ชอบ ธรรม” หรืออย่างน้อยไม่ถูกตีตราว่าเป็นอาชญากรรม ทั้งนี้กลไกการสร้างความชอบธรรมดังกล่าวสัมพันธ์ กับแนวคิดของชัทเธอร์แลนด์และบูร์ดิเยอ ซึ่งชี้ให้เห็นว่าทุนและอำนาจสามารถแปรเปลี่ยนเป็นความ ได้เปรียบทางกฎหมายได้ ขณะเดียวกันกลไกการซ่อนความอยุติธรรมซึ่งดำเนินการผ่านการควบคุม วาทกรรม การใช้ภาษาเชิงเทคนิค และการตีความกฎหมายในระดับสถาบัน ส่งผลให้ความเสียหาย เชิงโครงสร้างถูกทำให้มองไม่เห็นหรือถูกลดทอนเป็นเพียงความผิดพลาดทางเทคนิค นำไปสู่การบิดเบือน การรับรู้ของสังคมและการลดทอนความรับผิดชอบของผู้กระทำผิด จึงสะท้อนให้เห็นถึงความไม่สมดุลของระบบ กฎหมาย 3 ประการ ได้แก่ (1) โทษที่ไม่สอดคล้องกับความเสียหายเชิงโครงสร้าง (2) ภาระการพิสูจน์ที่สูง เกินสมควร ซึ่งไม่สอดคล้องกับลักษณะซับซ้อนของอาชญากรผู้ดี และ (3) ความไม่สมดุลเชิงอำนาจระหว่างรัฐ กับผู้กระทำผิดส่งผลให้เกิดความเหลื่อมล้ำในกระบวนการยุติธรรมและปรากฏการณ์ “สองมาตรฐาน” อัน บั่นทอนหลักนิติธรรม แม้จะมีกลไกเชิงสถาบัน เช่น คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริต แห่งชาติ (ป.ป.ช.) ที่มีอำนาจในการไต่สวนและชี้มูลความผิด แต่การดำรงอยู่ของกลไกดังกล่าวยังไม่เพียงพอ ในการแก้ไขปัญหาเชิงโครงสร้าง หากปราศจากการพัฒนาองค์ความรู้เชิงบูรณาการและการปรับปรุง กฎหมายให้สอดคล้องกับลักษณะเฉพาะของอาชญากรผู้ดี หรือ อาชญากรคอปกขาว

เอกสารอ้างอิง

- กนกวรรณ เปี่ยมสุวรรณศิริ. (2567). Book Review: Life at the Bottom: The Worldview That Makes the Underclass. *วารสารคณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา*. 12(2), 109-127.
- จารุณี วงศ์ละคร. (2561). อำนาจชีวะในทัศนะของ มิเชล ฟูโกต์. *วารสารปณิธาน: วารสารวิชาการด้านปรัชญาและศาสนา*. 14(1), 135-162.
- จิตาภา พรยิ่ง และวิญญาภัทร์ ณ สงขลา. (2564). ความเหลื่อมล้ำในกระบวนการยุติธรรมเกี่ยวกับคดีทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย. *วารสารวิชาการนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ*. 9(11), 71-90.
- ฐานิดา บุญวรรณ. (2565). ความสัมพันธ์ระหว่างมโนทัศน์หลักของปีแอร์ บูร์ดิเยอ. *วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี*. 18(1), 1-33.
- ณิชนันท์ อิศรางกูร ณ อยุธยา. (2562). *อาชญากรรมทางเศรษฐกิจและการลงโทษทางอาญาที่เหมาะสม: ศึกษากรณีการฉ้อโกงประชาชน*. วิทยานิพนธ์หลักสูตรนิติศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- ตฤณห์ โพธิ์รักษา. (2566). รูปแบบอาชญากรรมและปัจจัยที่มีผลต่อการตกเป็นเหยื่ออาชญากรรม. *วารสารสหศาสตร์*. 23(1), 128-140.
- นิรุฏกานต์ บุญรอด และ วิวรรณ คำรงค์กุลนันท์. (2567). การบัญญัติความรับผิดทางอาญาเพื่อป้องกันความเสียหาย: ศึกษากรณีความเหมาะสมของการบัญญัติความรับผิดทางอาญาเกี่ยวกับบัญชีม้า. *วารสารนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง*. 8(1), 85-119.
- ประนัย วณิชชานนท์. (2569). *เอกสารประกอบการบรรยาย การดำเนินการทางวินัยและคดีปกครองเกี่ยวกับวินัย*. หลักสูตรกฎหมายปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง มหาวิทยาลัยศรีปทุม วิทยาเขตขอนแก่น.
- ปรีชาภรณ์ บุญชู. (2558). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกระทำผิดซ้ำของผู้ต้องขังเรือนจำพิเศษธนบุรี. *วารสารสหวิทยาการ วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*. 12(2), 102-129.
- พรพิมล วิชัยพันธ์. (2563). ปัญหาการฟ้องคดีอาญาทุจริตและประพฤติมิชอบโดยผู้เสียหาย. *วารสารกระบวนการยุติธรรม*. 13(3), 101-120.
- พระครูวินัยธรสุริยา สุริโย (คงคาไหว) สังเวียน เทพพา ปุณฺณดา จงละเอียด จรัญ ศรีสุข และ ธัชชนันท์ อิศรเดช. (2566). บทสันนิษฐานตามกฎหมายว่าเป็นผู้บริสุทธิ์. *วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม*. 7(9), 326-339.

พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. 2561. (2561, 21 กรกฎาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*, เล่ม 135 ตอนที่ 52 ก.

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560. (2560, 6 เมษายน). *ราชกิจจานุเบกษา*, เล่ม 134 ตอนที่ 40 ก.

วิชา มหาคุณ. (2562). การทุจริตคอร์รัปชันเชิงนโยบายและผลประโยชน์ทับซ้อน: คอร์รัปชันสีเทา. *วารสารกฎหมายและสังคมรังสิต*. 1(2), 1–13.

ศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง. (2568). คำพิพากษาศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง (อม.27/2568).

ศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง. (2569, 3 กุมภาพันธ์). คำพิพากษาศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง เรื่อง การแสดงบัญชีทรัพย์สินและหนี้สิน.

ศาลปกครองสูงสุด. (2566). คำพิพากษาศาลปกครองสูงสุดที่ พบ. 48/2566. กรุงเทพมหานคร: ศาลปกครอง.

ศาลปกครองสูงสุด. (2568, 23 มกราคม). คำพิพากษาศาลปกครองสูงสุด (คดีหมายเลขแดงที่ อ.60/2568).

สมชาย ชูเมือง. (2561). เครือข่ายการต่อต้านทุจริตขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในกลุ่มข้าราชการและเจ้าหน้าที่ของรัฐ. *วารสารศิลปการจัดการ*. 2(2), 98–101.

สำนักข่าวอิศรา. (2568). *อวสาน! ยุโรปเมืองโรมานติกในฝัน* ดุงานแอบแฝงเที่ยว 'คุก' อดีตอธิการฯ มรภ. เชียงใหม่-พวก. สืบค้นเมื่อ 20 มีนาคม 2569, จาก <https://shorturl.asia/6VF4Y>.

อาภาพร กลิ่นเทศ. (2564). คิดแบบฆราวาสธรรมกับอาชญากรคอปกขาว. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*. 10(3), 416–426.